

אביי להפך, שלאחר ששמע, היה גורס בבית הכנסת. וע' במהרש"א ובטורי אבן – מגילה שם; מגדים חדשים – ברכות שם. ע"ע במובא לעיל קכב, בגדרי חיוב תפילה בציבור).

ר'בא ור'ב ספרא איקלעו לבי מר... – ע' שו"ת חכם צבי (ע); פרי יצחק (ח"ב לא) שנשאו ונתנו מכאן אודות מכרי כהונה – ליטול מהם כדי לתת לצורבא מרבנן. (ואודות מי שכיבד סנדק ומוהל, ונודמן לו צורבא מרבנן – אם מותר לחזור בו ממה שאמר, ולכבד את הת"ח).

ז'פשיטה דקרא במאי כתיב? אמר ליה: בשונה לתלמיד שאינו הגון... – על ריבוי פנים ב'פשוטו של מקרא' – ע' לקט שיחות מוסר לר"א שר, ח"ב עמ' ססא ואילך; מבוא לספר 'פרקי מועדות' לר"מ ברויאר; יסודות בהוראת המקרא – לר"מ ארנד.

דף קלד

אמר רב: לא שנו אלא ששקל לעצמו, אבל שקל לו טבח – הדין עם הטבח... רב אמר: מתנות כהונה נגזלות' – לפרש"י ותוס', הכהן יכול לדון הן עם הטבח הן עם הלוקח. ואולם הרמב"ם פרש שכיון שמתנות כהונה נגזלות, הרי פקעה מצוותן אפילו הן בעין, ויכול הלוקח לאכול את המתנות, שהרי המוכר ע"י גזלתו הוציאן והפקיען ממצוותן. (ואף המוכר פטור בדיני אדם, כדין מזיק וגזול מתנות כהונה. וסובר הרמב"ם שאעפ"י שמשתרשי ליה ומרויח ממונן במכירתו – פטור, וכנ"ל קלא. עפ"י הר"ן. ומשמעות לשון הר"ן (לעיל) נראה שזה רק כאשר נתכוין להפקיע מצוותו במכירתו, אבל מכר ולא נתכוין לגזול מהכהן – לא פקעה מצוותו. ואולם הרמב"ם לא חילק בדבר, ומשמע שבכל אופן פטור. ע' בשו"ת אחיעזר ח"ב לו, ב. עוד בהסבר שיטת הרמב"ם – ע' זכר יצחק (יב); אבי עזרי – בכורים ט, יד).

חורי הנמלים שבתוך הקמה... רבי מאיר אומר: הכל לעניים, שספק לקט – לקט... – מובא במרדכי, שרבנו משולם הקשה לרבנו ברוך, מדוע אין הולכים אחר הרוב, ורוב הקמה של בעל הבית היא? ותיריך לו שני תירוצים: אחד, משום 'עני ורש הצדיק' יש ליתן לעניים. ועוד, משום שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי.

האחרונים הרבו מו"מ בבאור שני התירוצים, מדוע במקום שיש 'רוב' שייך דין ד'עני ורש הצדיק'. ומה ענין קבוע לגרמים שנמצאים בחור הנמלים – ע': משנה למלך (מתנות עניים ד, ט); רמ"א יו"ד רנט, ו (מהגהות מרדכי – פ"ק דב"ב); קונטרס הספקות (ו); טורי אבן (ראש השנה טו); שערי ישר (ה, יט); קהלות יעקב (נדרים ט ובכורות כ); בית ישי (נג); אגרות משה אה"ע ח"ד סוס"י קיד.

אמר רבא: הכא פרה בחזקת פטורה קיימא... – לאו דוקא בגלל חזקת פטור, (והלא באופן שידועה שעת הגירות ואין ידועה שעת השחיטה, הלא יש חזקת-הגוף של הפרה המתנגדת לחזקת הפטור, לומר שנשחטה אחר הגירות), אלא הכוונה שאין חיוב ודאי, לאפוקי בספק לקט שיש כאן מצות לקט בודאות. ומכאן הביא הר"ן (בנדרים ז) הוכחה שספק בגמרא שלא נפשט, לענין מתנות עניים – לקולא. והיינו מאותו הטעם, מפני שעיקר המצוה בספק. (עפ"י חזון איש – ז (א), ו ובכורות יט, יא. וע' גם במובא לעיל קלא:

ואולם אין הדבר מוסכם, ויש סוברים שאין להקל אלא במקום חזקת פטור (ע"ע פמ"ג בפתיחה להל' טרפות; שו"ת ר"י מסלוצק סוס"י ג; טו"א סוף ר"ה; מצפה איתן כאן).

עוד בכללות ענין ספק מתנות עניים ובענין ספק צדקה, אם דומה לספק מתנות-עניים (ובמחלוקת הראשונים בנדרים ז) ובמסכתף - ע"ע: נמוקי יוסף (ב"ב קמח - דף סט: בדפי הרי"ף); הגהות מרדכי (ב"ב פ"ק תרנט); מחנה אפרים (צדקה, ו); דברי אמת (ט, דף כג); שערי ישר (ה, יט כ); משך חכמה (תצא כד, יט); זכר יצחק (ט, א); חדושי הגרנ"ט - נדרים, ג; דברי יחזקל (ל); קהלות יעקב - חולין לט; אגרות משה (יו"ד ח"א ג; קג); אבי עזרי - חמישאה, מתנות עניים ד, ט; ה, ב).

(ע"ב) 'לוי זרע בכישר ולא הווי עניים למשקל לקט, אתא לקמיה דרב ששת, אמר ליה לעני ולגר תעזב אתם - ולא לעורבים ולעטלפים' - זו לשון החזו"א (מעשרות ז, יא) בענין לקט שכחה

ופאה בזמנו:

'ובעיקר דין לקט שכחה ופאה לדידן, עדיין לא נשתנה ממה שכתב הרמ"א (סי' שלב), דכפי ראות עינינו לא יטריח שום עני לילך בשדה ללקוט מתנות עניים, שטרחו מרובה על שכרו, ואצלנו הלחם בזול ומצוי, ועיקר העניות הוא לשאר הצרכים בין בסעודה ובין בכלי תשמיש ודירה וכביסה ובגדים ויתר הצרכים, ואין עני מחזיר על הפתחים מתרצה בפת לחם, וכל שכן שלא יטריח לקצור פאה ולדוש ולטחון ולאפות, ויבואו הערבים וילקטום שהם בתכונות מסוגלות לכך, וכמו שמלקטים את העשבים וענפי עץ בערי ישראל. ואף אם נניח שאם היו כל ישראל משמרים נתינת המתנות היה כדאי לעני להטריח, מ"מ השתא לא חייל לקט, שאם יהיה לקט לא ילקטוהו עניי ישראל, ובוה לא אמרה תורה, אף אם הוא שלא כהוגן בסיבת הדבר שגרם לזה מה שאין הרבים משמרים מצות פאה, אבל גם זה אינו מוכרע אם מנהגם שלא כדן וכמש"כ.

ולקט בזמן הזה - דרבנן, בין לדעת הפוסקים דקדושה שניה לא קדשה לעתיד לבוא ובין לדעת הר"מ - משום דבעינן ביאת כולכם, דדין לקט שכחה ופאה כדין מעשר, דבני ביקתא חדא נינהו, וכמו שכתב בפאת השלחן (ד, לט).

וגם ספק לשו"פ הוי ספק ממון - בזמן שיש כאן ספק אי נתחייבה כלל השדה בלקט, ולא אמרו ספק לקט לקט אלא בשדה שנתחייבה ודאי בלשו"פ וספק אי קיים מצותו או לא'. עד כאן מלשוננו.

'איזהו הזרוע - מן הפרק של ארכובה עד כף של יד' - לפרש"י יוצא, שהזרוע הניתנת לכהן היא כוללת את העצם האמצעי והעליונה שברגל הקדמית. וכן פסקו האחרונים להלכה (ע' פרי מגדים; ערוך השלחן - סא; חסדי דוד - על התוספתא).

ואולם יש להעיר מדברי הרמב"ם בפירושו למשנה (ואין שום הכרח שבחיבורו הגדול נטה מפירושו זה), שפרש על העצם התחתונה עם העצם האמצעי. ולפי זה יתפרש: 'מן הפרק של ארכובה' היינו מארכובה הנמכרת עם הראש, שכולה פרק ואבר בפני עצמה, (ופירוש 'מן' והיא בכלל, וכמו 'מן הפרק של לחי' שבסיפא, שהפרק עצמו בכלל), 'עד כף של יד' - היינו הבשר שבעצם העליונה (שמקביל לבשר הסובב את הקולית, הנקרא 'כף הירך' - ע' רש"י לעיל צא. צו.) ולא 'עד' בכלל. (כשם ש'עד פיקה של גררת' - עד ולא עד בכלל).

'ופלא הדבר שאף אחד לא הביא ולא התחשב בדברי הרמב"ם המפורשים שבפירושו על המשנה'. ונוגע הדבר גם כן להגדרת ה'שוק' שניתן לכהן במוקדשין. (עפ"י עלה יונה עמ' קמו ואילך - ע"ש בהרחבה. ע' בספר 'שיחת חולין', צדד לבאר דברי הרמב"ם בפיה"מ באופן אחר. ע"ש).

'זה זרוע ימין' – 'משמע דוקא ימין ולא שמאל. וביראים ובסמ"ג משמע דאין זה אלא מצוה, ואם נתן של שמאל נתן, וצ"ע. אבל לפי דבריהם מובן יותר מהי בהמה שלא הורמו מתנותי, דהיינו שלא קבע אם נתן לכהן הימין או השמאל'. (מהגר"א נבנצל שליט"א)

'כהנים נהגו בו עין יפה ונתנוהו לבעלים' – יש לעיין כיצד מתקיימת מצות נתינה, והלא אמרו לעיל (בע"א) שדוקא מכירי כהונה יכולים לזכות לאחרים. ויש לומר, כיון שכל הכהנים נהגו עין יפה, הרי זה כאילו הפקירו ונתיאשו מהם. (וכדין לקט אחר שהלכו בו נמושות). (עפ"י חו"א י"ד ז (א), ז).

*

משפט הכהנים מאת העם

בוא וראה, מה רב טוב צפון בחלק הכהנים שהם נותנים לעם, חיי עולם הם נותנים לו ותורה אור, אמת ונצח; ומה הוא חלק הכהנים שהם זוכים מאת העם? – אך חיי שעה בלבד ומעט מזעיר. כך נאה וכך יאה לכל מי שה' הוא נחלתו, שידי פתוחות תמיד להשפיע ברכה מרובה עד בלי די, ולעצמו אינו צריך אלא מעט.

וזה יהיה משפט הכהנים – כתב הרמב"ן: זו מצוה מחודשת שלא נזכרה עד הנה, בעבור כי במדבר כל אכילתם שלמים, ואין 'מתנות' נוהגות במוקדשין, ועתה כשבאים ליכנס לארץ ושם התיר להם חולין – מצוה אותם במתנות אלו; –

מאת זבחי הזבח – אותו 'הזבח', זבח החולין, שהתירי לכם וזבחת מבקרך ומצאנך... כאשר צויתך, ואכלת בשעריך'.

בפרשת מתנות כהונה (במדבר יח) לא נזכרו מתנות אלו ולא ראשית הגז, שכן שם מדבר במתנות הקריות קדש, ואילו זרוע ולחיים וקבה וראשית הגז, חולין גמורין הם. ולדעת רבותינו אף אלו נרמזו שם, ראשיתם – זה ראשית הגז. אשר יתנו – זה הזרוע והלחיים והקבה.

וזה יהיה משפט הכהנים – אחר שבאר משפט המלך שתהא אימתו עליך ונטל חפצו בזרוע כמפורט בשמואל, חוזר ומודיע משפט הכהנים אשר נוטלים את שלהם בדין חלק עבודתם.

גם ירמוז כי חלילה למלך לפגוע במשפט הכהנים אשר זכו משלחן גבוה ומנדה בלו והלך (מסים וארנוניות וכו') לא שליט למרמא (להטיל) עליהם (עזרא ז). כי חוק מאת מלך מלכי המלכים, ואכלו את חוקם אשר נתן להם.

הזרוע והלחיים והקבה הם המובחרים בבשר. הזרוע – בגוף, הלחיים עם הלשון – בראש, והקבה בבני המעיים. ובדרך דרש: הזרוע – שבר שחיטת הקרבנות, מלאכת זרועו של הכהן. הלחי – שבר הברכה שבפיו. והקבה, שבר בדיקת האברים הפנימיים.

והרמב"ם כתב: 'הזרוע' – מפני היותו ראשית האברים המשתרגים בגוף.

'והלחיים' – בעבור היותם (בראש), ראשית לגוף.

'הקבה' – ראשית המעיים. הראשית בכלם ינתנו למשרתי עליון לכבודו.

'הזרוע' – שבר נשיאות כפיו.

'הלחיים' – חלק ברכת הפה.

'הקבה' – שבר הברכה השלוחה מאת ה' מפי הכהן. להיות 'אוכל קמעה ומתברך במעיו'.

(מתוך ספר הפרשיות שופטים. עפ"י: כלי יקר; הגר"ז מבריסק; ספרי; ראב"ע; מו"נ ח"ג לט)

'הדברים הקודמים דנו במעמד השופטים והמלך בקרב העם, ועל כך נוספות עתה ההלכות על מעמד הכהנים בעם. כבר נאמר פעמים אחדות שהם וכל שבט לוי לא יטלו חלק ונחלה בנכסים שהאומה זוכה בהם בתורת כלל, ואין להם חלק בארץ ולא בשלל המלחמה. כמו כן כבר נאמר שה' הוא נחלתו וכל קיומם הארצי תלוי בפעילותם למען ה' ומקדשו. בהתאם לכך כבר נידונו גם מתנות הכהונה (ויקרא כב; במדבר יח) הניתנות להם בתורת נציגי המקדש ומשרתיו. אולם כל המתנות האלה – כגון ביכורים, תרומה, חלה, בכור, בשר חטאת ואשם, חזה ושוק, חרם וכו' – יש להן צד משותף: כולן מתוארות כמתנות המוקדשות במישרין לה' ולמקדשו ובעקיפין הן נמסרות לכהנים מאת ה', משום שהם משרתי מקדשו. כולן קדשים בעלי דרגה גבוהה או נמוכה של קדושה, ובמשמעות רחבה אפשר לומר על כולן ש'כהנים משולחן גבוה קזכו'.

עם הכניסה לארץ וביטול הריכוזיות התרחק העם מן המקדש ושינוי זה גרר אחריו את היתר בשר תאווה (לעיל יב,כ ואילך). השפעת השינוי הזה היתה ניכרת גם במעמד הכהנים. בשנות המסע במדבר הם יצרו את המעגל הפנימי מסביב למקדש ושם היה מקומם, ואילו בארץ היה עליהם ללכת בעקבות העם המתרחק מן המקדש עם ביטול הריכוזיות, וכך התחילו לקיים את הצד השני של פעילותם ככהנים: הם היו נציגי התורה והורו את משפטיה בקרב חיי העם. התורה מניחה שרק מקצת הכהנים נוכחים תמיד במקום המרכז כדי לשרת במקדש, ואילו שאר הכהנים פזורים בארץ וגרים בקרב העם, ורק מזמן לזמן יעלו כדי לשרת במקדש (ראה פסוקים ו-ח). פעילות זו בקרב חיי העם נבעה מתפקידם כלויים; הם היו העילית של הלויים. (ראה פי' ויקרא עמ' שעח), ובהקשר עם התפקיד הזה הכתוב נוטה לקרוא להם **כהנים הלויים**, וכאשר הוא הן בתפקיד הזה בייחוד (פסוקים ו-ח) הוא קורא להם **לוי ממש**.

על יסוד מעמדם בחיי העם ניתן להם עתה חלק ישיר מעל 'שולחן העם'; חלק זה מגיע להם על פי **משפט הכהנים** והוא כולל זרוע, לחיים וקיבה הקרויים בהלכה 'מתנות'. אין הכהנים זוכים בהם בתיווכו של המקדש אלא זו מתנה ישירה מן העם אל הכהן. הבהמה שחלקים אלה ניתנים ממנה לכהן, היא בהמת חולין, היא 'בשר תאווה' – הוא הבשר שאכילתו הותרה רק עם ביטול הריכוזיות של העם, ומכאן שמתנות אלה הן אופייניות לתקופת ביטול הריכוזיות והן מבטאות את מעמד הכהנים בקרב חיי העם המנותק מן המקדש מבחינה מקומית. עליהם להיות 'כהנים' לחיי העם: בתורתם ובדוגמתם 'יכונו' את העם לתורה, למטרותיה ולדרכיה (ראה פי' בראשית עמ' קסד). כאשר העם נותן להם את המתנות האלה מעל שולחנו, הרי הוא מזהיר את עצמו ואותם על ייעוד הכהנים בקרבו, כי הוא מוסר לכהן את מעשי ידיו (זרוע), את אמרי פיו (לחיים) ואת חיי הנאתו (קיבה), ובמסירה זו הרי הוא דואג גם לפרנסת שולחנו של הכהן.

במתנות אלה מעל שולחן העם, מפרנס העם את שולחנו של הכהן, וכעין זה מצות ראשית הגז מזהירה את העם על לבושו של הכהן: יש לאפשר לכהנים ללבוש בגדי אזרחים מהוגנים, לבל תהא פעילותם ניזוקה על ידי הופעתם החיצונית בקרב העם.

מובן מאליו מכל האמור לעיל, על שום מה נכתבו ההלכות האלה רק בקובץ-חוקים זה שנכתב לצורך הכניסה לארץ, שהרי חשיבות המתנות וראשית הגז מתגלה רק מעת המאורע הזה'.

(מתוך פירוש רש"ר הירש דברים יח,א)